

«Парк — не в'язниця»

Закладаючи у 1930 році парк на Грабнику, вирішили обійтися без огорожі, щоб «увійти до нього або просто пройти через нього міг кожен охочий в будь-який час»

Ця вулиця завжди викликає в мене різні асоціації. Закинутий чудернацький парк, Інститут культури, будинки «обкомівців» зі старими садами та газонами, поряд тюрма... Сучасна вулиця Миколи Хвильового за свою історію мала багато назв. За царя вона називалася вулицею Сінною, за Польщі — Тадеуша Шемплінського, в період німецької окупації — вулиця Бергштрассе, в радянські часи мала назву Якова Свердлова. В період незалежності отримала назву на честь письменника Миколи Хвильового.

Відкриття парку в Рівному, стрічку перерізають волинський воєвода Генрік Юзевський та директор філії Банку господарства крайового в Рівному Тадеуш Шемплінський. 1933 рік

Взагалі історія району Грабник розпочинається більш як 200 років тому. Уся земля тоді належала князям Любомирським, власникам Рівного. У XVIII ст. тут був вищаджений грабовий гай, звідки пішла назва цього району — Грабник. Поряд міська влада облаштувала кладовище та на кошти містян була побудована церква Св. Степана. Рівняни облюбували грабовий гай місцем для прогулянок та гулянь, дозвіл на які давали Любомирські. За Російської імперії, у 1917 році, на Грабнику заклали будівлю ремісничого училища.

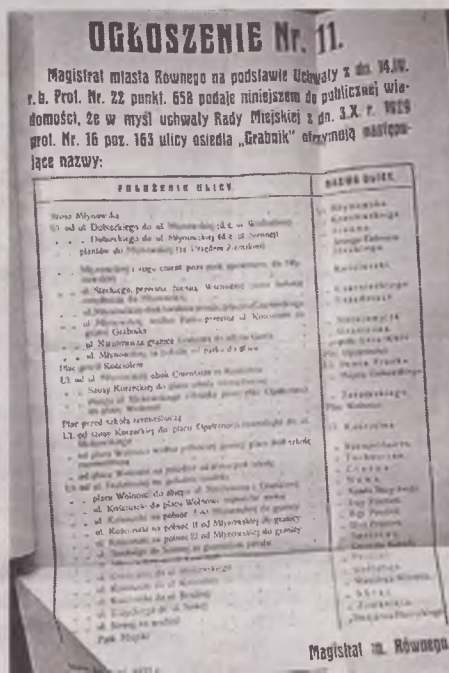
За Польщі, в 1924-1925 рр., в Рівному проводилася масштабна земельна реформа, суть якої полягала у тому, що місцева влада мала право викуповувати землю у землевласників і використовувати цей ресурс на свій розсуд. Саме в той час магістрат виконував завдання польського уряду стосовно заповнення кресових територій, де переважало українське населення, осадниками — поляками. Рівненський магістрат запланував створити на території Грабника новий адміністративний центр, де мали б побудуватися приміщення нового магістрату, житло для державних

чалася швидко розбудова найкрасивішого та найсучаснішого на той час району Рівного.

Магістрат видає низку розпоряджень про розбудову району, в тому числі розповсюджує містом плакати про нові назви вулиць Грабника. Одне з таких, оголошення № 1, за 1929 рік я виявила в архівних документах рівненського магістрату.

В Державному архіві Рівненської області зберігається план-карта розбудови району за 1930 рік з чітким поділом цієї території на ділянки різного призначення. Союз військових осадників Рівненського повіту розробив план забудови Народного дому на Грабнику, в якому мали би розміщуватися кімната для прийому гостей, каса Стефчика, кооперативний магазин, пошта, повітова бібліотека. Будова цього культурного центру була закладена ще у 1931 році. Кожен член Союзу осадників вніс свою частину вибіркового посівного матеріалу по 5 кг від гектара землі як членський внесок. У будь-якому екстремальному випадку кожен з них мав право на безвідсотковий кредит.

Парк охоплював територію площею 4 гектари (парк Любомирських займав на той

тром та важливим залізничним вузлом, де перетиналися залізничні лінії, що сполучали Вільнюс зі Львовом, Варшава зі Здолбуновом. В 1938 році в Рівному мешкало майже 42 тисячі населення.

Стратегічне значення Рівне отримало ще в 1919-1920 рр., коли місто по черзі захоплювали то більшовики, то польська армія. І коли наше місто у 1921 році остаточно перейшло до Польщі, його важливість інтенсивно підкреслював Юзеф Пілсудський та пізніше президент республіки Ігнацій Мостіцький.

З 1930 року Рівне було третім за кількістю населення містом на період проведення в ньому щорічних Волинських Торгів. Волинський ярмарок, зважаючи на специфіку регіону, був переважно сільськогосподарським. Хоча виробники граніту та базальту також демонстрували свою значимість в економіці. Значення цих галузей економіки проілюстровано тим фактом, що в 1930-х роках обіг Рівненської філії Люблінської товарно-збіжжевої біржі перевищив обіг свого центру.

В репортажі Польської телеграфічної агенції за 1938 рік йшлося про те, що Рівне —

службовців, дві міські школи, шпиталь, притулок для старців, міський театр, бібліотеку, приміщення для пожежної охорони та багато іншого.

Цей масштабний проект вимагав неабияких капіталовкладень, яких так і не вдалося роздобути. Однак школа імені Миколи Коперника на вулиці Шемплінського таки була побудована (тепер це корпус Інституту мистецтв РДГУ). Встигли побудувати шпиталь для осадників (тепер це Рівненський обласний центр психічного здоров'я населення, наркологічний стаціонар на вул. Князя Володимира, 17). Наприкінці 1930-х почалося будівництво державної гімназії для дітей осадників (тепер корпус РДГУ на вул. Остафова, 31). Повітова ветеринарна амбулаторія також була зведена за Польщі (тепер ветеринарна клініка на вул. Князя Володимира).

Але фінансів все ж забракло. Тому рівненський магістрат вирішив інакше освоювати землі на Грабнику, викуплені у Любомирських. Було розроблено план муніципальної та житлової забудови району для польських осадників, в минулому військових, та й для усіх, хто мав немалі кошти або міг взяти кредит під будівництво. Власне, тоді розпо-

час 3 га), і довго не було людини, яка б зайнялася його освоєнням, допоки фінансист та банкір Тадеуш Шемплінський не взявся за виконання розпорядження магістрату з його окультурення. Він створив комітет з кількох поважних жителів міста на чолі з Шемплінським, які б надавали консультативну та фінансову допомогу в роботі над парком. Технічні функції з розробки плану парку взяв на себе інженер Вейтко. 1700 дерев для висадки алей було отримано безкоштовно, підтримку надали фонди з безробіття та праці, оскільки в закладанні парку брали участь рівненські безробітні.

Було розплановано стежки і майданчики, висаджено дерева. Благодійники оплатили навіть гравій для засипання доріжок. Комітет вирішив не загороджувати територію гаю, оскільки «парк не в'язниця, а є загальнодоступним місцем відпочинку. Увійти до нього або просто пройти через нього може кожен охочий в будь-який час». Шемплінський повідомив, що кожному бажаному Комітет подарує деревце, що сподобалося, аби населення не ламало паркові насадження. Він переконував, що парк Грабник має велике значення для міста, оскільки Рівне є найменш зеленим серед усіх міст Волині.

Хто ж такий той Тадеуш Шемплінський, іменем якого за його життя (що ставалося вкрай рідко) назвали вулицю в так званий польський період?

У 1928-1939 роках Шемплінський очолював відділення Банку господарства крайового в Рівному. Народився 21 серпня 1877 року у Варшаві, у відомій заможній родині Каміли та Болеслава Шемплінських. На відмінно закінчив профільну школу, пізніше комерційну школу Чаціковського. У 21 рік отримав першу свою посаду у «Банківському домі з питань торгівлі та сільського господарства А. Радзівевського»,

Оголошення про закладання нових вулиць району Грабник

звідки в 1903 році перевівся до «Банкового дому В. Суходольського», де як прокурент (представник інтересів) здійснював розширення філії банку та курував біржовий відділ. 1906-1910 роки — період кар'єрного злету Шемплінського. Він влаштовується у міністерство фінансів, а пізніше, у 1908-1912 рр., стає директором та співзасновником Варшавської ошадної каси. В 1911 році талановитий банкір закладає фінансову спілку «Банковий дім Т. Шемплінського», де працює до його ліквідації в 1917 році.

Додам, що ще в 1900 році заснував, редагував та видавав тижневик «Банківський погляд», котрий на теренах Польщі був єдиним виданням такого типу. Шемплінський започаткував унікальний журнал «Погляд співпраці», присвячений ідеї співпраці, та став поштовхом кооперативного руху.

В 1915 році Тадеуш Шемплінський вступив до Польських легіонів і став офіцером Війська Польського.

В Рівному талановитий банкір Шемплінський з'являється з певною метою. Держава ставить перед ним завдання — створення міцної фінансової системи в східних кресах Республіки Польща.

6 грудня 1927 року він приїздить до Рівного. Починає працювати заступником голови Рівненського відділення Банку господарства крайового, а з 1 квітня 1928 року очолює відділення. Оклад керівника шалений — 725 злотих місячно. Президент БГК (Варшава) надає Тадеушу Шемплінському усі важелі впливу на розвиток банківської справи в нашому місті та повіті. Банкір виділявся фінансовим талантом в цій галузі настільки, що його звільняють від обов'язку мати профільну вищу освіту. В липні 1936 року його призначають постійною посадовою особою з окладом 1500 злотих.

В Рівному Тадеуш Шемплінський закохався та взяв шлюб з Вандою Токарською.

Рівне в міжвоєнний період було чи не найбільшим містом Волині, торговим цен-

тральною, розбудоване, в т.ч. за фінансового сприяння Банку крайового господарства під керівництвом Тадеуша Шемплінського. На жаль, не вдалося знайти фото приміщення філії банку в Рівному. Відомо тільки, що в 1924-1930 рр. філія розміщувалася на вулиці Французькій, 2 (тепер вул. Гетьмана Мазепа), а з 1930 року — на вулиці 3 Мая, 66 (тепер вул. Соборна). На цій вулиці діяли найбільші магазини в місті, державні та комерційні установи, в т.ч. правління банку.

Додам, що Тадеуш Шемплінський був одним з ініціаторів створення музею господарства Волині в 1930-х роках. Він розміщувався на вулиці Короленка, тепер це приміщення семінарії біля Свято-Воскресенського собору. За 1930-1939-ті роки музей господарства Волині регулярно заповнювався експонатами, товарами, не проданими після знаменитих Волинських Торгів.

Збереглися спогади Юрія Шумовського, директора музею в період німецької окупації: «Прибула до Рівного головна квартира СС, і оберштурмфюрер СС забрав найкращі гобеліни, кераміку, образи і наказав за один день звільнити будинок для потреб головної квартири СС. Що було нам робити? Я дістав у бургомистра другий звичайний маленький приватний жидівський будинок під музей по вулиці Короленка, 6. До того будинку ми перенесли і перевезли все, що було можливо...».

До першого приходу більшовиків у 1939 році банк евакуювали разом з персоналом, але Шемплінський не встиг виїхати. Його було заарештовано та вивезено в Брестську в'язницю, де, за спогадами родини, було розстріляно в 1940 році.

У вересні 1939 року житловий фонд Грабника облюбовувала радянська номенклатура. Власників будинків виселили або вивезли до Сибіру, парк же якийсь час існував, допоки не занепав у наші часи. Вулиця була відразу перейменована, щоб забути назавжди ім'я Тадеуша Шемплінського.

Олена ГУМІНСЬКА,
старший науковий співробітник ДАРО.

Документи з особової справи Тадеуша Шемплінського. З документів ДАРО